

ОСЕМДЕСЕТ ГОДИНИ КАТЕДРА „ОБЩА ИКОНОМИЧЕСКА ТЕОРИЯ”

Зоя Младенова

THE 80TH ANNIVERSARY OF DEPARTMENT “GENERAL ECONOMIC THEORY”

Zoya Mladenova

Abstract

The paper deals with the historical development of Department “General Economic Theory” and is dedicated to its 80th anniversary. The Department is established in 1937 as part of the Varna University of Economics (at that time Higher Commercial School). The author identifies three periods in the development of the Department: from the establishment of the Department until the beginning of World War II, from the end of WWII until 1989, and from 1990 to the present. The three periods are analyzed and critically assessed. The author points out the accomplishments as well as some shortcomings in the activity of the Department during the periods under discussion.

Key words: economic theory, economic history, economic education, Varna, Bulgaria.

Пътят на развитие на катедра „ОИТ” е неотделим от пътя на развитие на Икономически университет – Варна. Създаден през 1920 г. като първото българско висше икономическо училище, в своята почти сто годишна история университетът преминава през превратностите на времето. Заедно с него се развива и променя и катедрата. Доколкото периодът след 1920 г. се съпътства със значителни социално-икономически промени, в развитието на университета, а отгук и на катедрата, могат да се обособят три сравнително ясно разграничени периода: от 1920 г. до Втората световна война; от края на Втората световна война до 1989 г., и от 1990 г. до настоящия момент. Изложението по-долу ще насочи вниманието към историческия път на развитие на днешната катедра „ОИТ” в рамките на всеки от посочените три периода.

От създаването на катедрата до Втората световна война

Първата учебна програма на Висшето търговско училище е приета на 14 май 1920 г., дата, която оттогава се отбелязва като празника на университета. Разработена след обстоятелствено запознаване с учебната документация на висши търговски училища в Германия, Австрия, Франция, Италия и други държави, програмата поставя начало на традицията във ВТУ за равнение на учебната и изследователската работа със стандартите и критериите на европейското висше икономическо образование. В тази първа учебна програма на ВТУ в обучението на студентите е въведена дисциплината „ПИ”. Нещо повече, от всички дисциплини по икономика най-голям хорариум е определен за преподаването на ПИ (лекции по 4 ч. седмично през I и II семестър; политикоикономически семинар по 2 ч. седмично през III и IV семестър).

За организирането на учебния процес с Протокол № 14 от 3 май 1923 г. Академичният съвет на ВТУ утвърждава 5 комисии: по икономически, търговски и правни науки, чужди езици, педагогика и материалознание. Те са пробраз на бъдещите катедри. В тях преподавателите се групират по сродни научни дисциплини. Комисията по икономически науки се оглавява от доц. Наум Долински. Нейни членове са доц. Георги Петров – преподавател по финансова наука и доц. Иван Стоянов – с лекционен курс по Стопанска история. На 8.12.1925 г. е назначен първият асистент по ПИ. Това е Георги Свраков – роден във Варна през 1901 г., завършил висшето си образование в Германия и успешно защитил докторска дисертация в началото на 1925 г. при изтъкнатия професор Вернер Зомбарт на тема „Възпроизводството на капитала”.

ВТУ синхронизира срока на следване с това на европейските висши търговски училища. От другогодишно до 1925 г., се преминава към тригодишно, а от учебната 1938-1939 г. се въвежда четиригодишно обучение на икономистите. В процеса на подготовка за въвеждането на 4-годишно обучение, се приема нов учебен план, с увеличен брой на учебните дисциплини и увеличен хорариум. Това създава условия за формирането на катедри. Изграждането на катедрите е легитимирано с решение на АС, Протокол № 409 от 13

март 1937 г. С това решение се утвърждават катедрите ПИ, Стопанска политика, Финансова наука, Статистика, Счетоводство, Учение за стопанските предприятия, Финансова математика, Стокознание и химическа технология, Публично право, Частно право, катедри по езиците.

За да има съгласуваност между названието на училището и съдържанието на неговата нова програма, през периода 1937-38 г. АС решава да го преименува на Висше училище за стопански и социални науки. За патрон е избран Св. Кирил Славянобългарски. Официално решението влиза в сила след одобрение от Министерството на просветата на нов Общ правилник на училището през септември 1944 г.

С образуването на катедрите се повишават изискванията към тяхното ръководство. Предимство имат преподавателите с професорско звание. С безспорна ерудиция и авторитет на учен с обществено признание, проф. Наум Долински, ръководил компетентно Комисията по икономически науки от 1923 г., единодушно е избран за завеждащ катедра „ПИ“, която той оглавява до края на 1944 г. Долински завършва стопанския отдел на Политехническият институт в родния си Петербург, след което продължава следването си в Прага, където до 1903 г. в немския университет преподава проф. Фридрих Визер - един от основателите на Австрийската школа. Тук Долински изучава в оригинал произведения на австрийските класици, възприема техните възгледи и методология. За преподавател във ВТУ Долински е привлечен от проф. Ц. Калянджиев през 1921 г.. В училището той преподава ПИ, История на икономическите доктрини, Учение за стопанската конюнктура, Аграрна политика, Увод в стопанската политика, Статистика. През 1926 г. е избран за извънреден професор, а през 1931 г. – за редовен професор на ВТУ.

През 1937 г. проф. Н. Долински публикува своя учебник „Курс по политическа икономия“.¹ Съдържанието на учебника е доказателство, че неговият автор е запознат с постиженията на политико-икономическото знание в чужбина. Проф. Н. Долински извършва интензивна изследователска работа. Той е един от активните автори

¹ Долински, Н.В. Курс по политическа икономия. Варна, 1937, с. 641.

на изданията на ВТУ. Публикува свои изследвания и в други издания у нас и в чужбина. В областта на теорията има постижения с трудовете си за стопанската конюнктура, конюнктурната политика, учението за предприемача и др. Постижения са и неговите трудове по аграрните проблеми.

Постановлението на МС от 22 ноември 1944 г. за освобождаване на преподаватели от висшето образование засяга професор Н. Долински. Той преустановява учебно-педагогическата си дейност. Академичният съвет на училището обявява конкурс за извънреден професор по ПИ. Конкурсът е успешен и за извънреден професор е избран Иван-Асен Ранков.

През м. август 1945 г. с наредба-закон Висшето училище за стопански и социални науки е преустроено в Държавен университет с три факултета: Факултет за стопански и социални науки, Технически факултет и Строителен факултет. Университетът наследява сградата на училището и името на патрона Св. Кирил Славянобългарски.

Иван-Асен Ранков получава висше образование в държавно-стопанския отдел при юридическия факултет на Софийския университет. През периода 1936-1939 г. специализира в гр. Бон, Германия. Там подготвя и защитава дисертация „Представяне и критика на теорията на международната търговия. Хаберлер и Олин”. С научната степен „доктор” започва учебно-педагогическа дейност през 1941 г. като редовен асистент по ПИ в Софийския държавен университет, където дългогодишен титуляр по същата дисциплина е проф. С. Демостенов, един от най-изявените привърженици на субективната школа в България.

В Стопанския факултет на Държавния университет „Св. Кирил Славянобългарски” във Варна проф. Ранков преподава ПИ по съществуващата учебна програма. Той няма собствен учебник, на студентите препоръчва учебникът на проф. Демостенов. Води лекционни курсове по История на икономическите идеи, Учение за стопанската конюнктура, Учение за кризите, Кооперативно дело.

Настъпилите в страната социално-икономически промени от м. септември 1944 неизбежно предполагат нормативна уредба за въ-

веждането на нови учебни планове и програми във висшето икономическо образование. Във Варна промяна в преподаването на ПИ започва от учебната 1945/1946 г. В своя статия Марко Вълканов осветлява пътя на промяната. „През 1945 г. в Стопанския факултет на Държавния университет „Св. Кирил Славянобългарски“ – Варна, учебните планове и програми не бяха променени. Официално се преподаваше буржоазна ПИ. Мнозинството студенти обаче не желаеха да посещават тези лекции и семинари и настояваха да се чете марксистка ПИ. ...Ръководството на университета се съгласи аз да чета марксистка ПИ, но в извънредните часове – след 17 часа. Независимо от това започна масово посещение на тези лекции, на които имаше много оживени разисквания по ПИ, икономическа политика и други учебни дисциплини.”²

Така започва паралелното изучаване на марксистка ПИ. То продължава и през учебната 1946/1947 г.. Пълна промяна в преподаването на политикономическо знание се извършва през академичната 1948/1949 г.. В Учебните планове на катедрата остава само един университетски курс – марксистка ПИ. За четене на лекции по тази учебна дисциплина е взето решение (Протокол № 40 от 10.06.1947 г.) да се покани за редовен доцент към катедра „Политическа икономия” Петър Велинов.

Професор Ранков не се ангажира с преподаване на марксистка ПИ, прехвърля се към катедра „Статистика” и през 1950 г. по собствено желание прекъсва академичната си дейност.

Катедрата в периода на социализма

Създаденият през 1945 г. Варненски държавен университет просъществува 8 години. От 1953 г. Факултетът за стопански и социални науки отново приема предишния си статут на самостоятелно училище под наименованието Висш институт за народно стопанство (ВИНС). През 1961 г. институтът се нарича ВИНС „Д. Благоев” и с това име е известен до 1990 г.

Макар че Марко Вълканов първи започва да чете лекции по марксистка ПИ, преподаването на новия курс по политическа ико-

² Вълканов, М. Стопановед, 14 май 1985 г.

номия на марксизма е неотделимо от името и личността на Петър Велинов. Той е роден през 1897 г. в гр. Самоков. Висшето си образование получава в СССР. През 1929 г. завършва специалност ПИ в Ленинград. Продължава обучението си в аспирантура, която завършва успешно през 1931 г. Преподава ПИ в Икономическия факултет на Воронежския университет и в Одеския педагогически институт. През 1938 г. се завръща в България. При тогавашните обществено-политически и икономически условия не може да преподава икономическото учение на марксизма. Това става възможно едва през 1947 г., когато се присъединява към катедра „ПИ” при Стопанския факултет на Варненския държавен университет. През 1948 г. е избран за извънреден професор по ПИ. През същата година поема ръководството на катедрата.

През 1948 г. настъпват промени в държавното управление на висшето образование. Създаден е Комитет за наука, изкуство и култура, към който, от Министерството на народната просвета, преминава Дирекция „Висше образование”. В същата година с нов Закон за висшето образование се ликвидира академичната автономия. Висшето образование се поставя под контрола на Комитета. Въвеждат се различни форми на контрол.

През 1950 г. в Стопанския факултет се извършва разпределение на дисциплините по катедри. За катедра „ПИ” са определени четири учебни дисциплини: ПИ, История на икономическите учения, Обща стопанска история и Българска стопанска история. Титуляр на курса по ПИ е проф. П. Велинов, а на курса по ИИУ – доц. М. Вълканов.

Със солидна подготовка по марксистка ПИ, проф. Велинов допринася за разработване съдържанието на програмата по тази учебна дисциплина. В основата на неговите лекции са трудовете на К. Маркс, Фр. Енгелс и В. И. Ленин. За да подпомогне студентите, проф. Велинов публикува „Теория на ПИ” – курс по методология (1947 г.) и кратък курс под заглавие „Капитал и принадена стойност” (1949 г.).

През учебната 1952/1953 г. се въвежда курс по Политическа икономия на социализма. Лекции по тази дисциплина четат доц. Ив. Ненов, доц. М. Милушев и ст. преп. Гено Гутев.

През 1953 г. проф. П. Велинов се премества в Минно-геоложкия институт в София, където оглавява катедра и продължава да преподава ПИ. За завеждащ катедра „ПИ” във ВИНС Варна е избран доц. М. Вълканов. Той се хабилитира за професор през 1962 г. Става титуляр на курса по ПИ, като същевременно чете лекции и по ИИУ.

През пролетта на 1964 г. проф. М. Вълканов преминава на работа в Научния институт по корабостроене – Варна. Преподаването на водения от него учебен курс е възложено на доц. д-р Анна Балтаджиева и доц. д-р Станка Добрева.

В периода от средата на 50-те години до 1989 г., за висшето икономическо образование в България са определени единни програми за лекции и семинарни занятия. По тях се издават единни учебници за висшите училища. Първият и вторият семестър се отреджат за ПИ на капитализма, а третия и четвъртия – за ПИ на социализма. В катедрата се разработват методики на лекциите и семинарите. В помощ на студентите се издават методически пособия. Семинарните занятия преминават под формата на активна беседа с обсъждане на теми от лекционния курс, произведения на наши и чужди автори и др. Учредява се кръжок по ПИ.

Неотслабващо в катедрата е вниманието към квалификацията на преподавателите. Приоритетно значение се отдава на докторантурата, на задграничните и вътрешни научни специализации. Ежегодно се организират вътрешнокатедрени теоретични семинари.

За интелектуалния потенциал на катедрата свидетелства факта на защитени от преподаватели на катедрата втори докторски дисертации. През 1977 г. доц. Здр. Ковачев, по това време Зам. ректор по научноизследователската работа, успешно защитава дисертация и придобива научната степен „доктор на икономическите науки”. Здр. Ковачев е първият доктор на икономическите науки в историята на Висшия институт за народно стопанство. Неговият пример е последван и от други колеги във висшето училище. През 1988 г. втора докторска дисертация защитава и доц. П. Михайлов.

Изследователската дейност на катедрата в голяма степен е обърната към реални и актуални проблеми на икономиката. Преподавателите от катедрата се занимават с въпроса като:

- модернизация на българската икономика чрез индустриализация и технологично обновяване на селското стопанство;
- икономическото натрупване;
- темпове и пропорции на годишния обществен продукт;
- интензификация и ефективност на производството;
- непроизводствената сфера;
- сферата на услугите;
- икономическите връзки на България със страните от СИВ и т.н.

Част от преподавателите от катедрата се занимават с политическа икономия на капитализма и анализират процеси и явления, свойствени на тази икономическа система. Изследователската дейност на катедрата намира израз в публикувани многобройни монографии, студии, статии, тематични сборници, в доклади в национални и международни конференции, рецензии и др.

Етапът на социализма е един съществен етап от историята на катедрата. Истинската оценка на периода все още предстои, тя можа да бъде дадена от дистанцията на времето. Но някои оценки вече са налице. Ще си позволя да цитирам проф. Ковачев, който в една статия от 2011 г. посочва: „През периода 1953-1989 г. наред с плюсовете, преподаването не беше застраховано от слабости като цитатничеството, в отделни случаи робуване на догми..... Необосновано се абсолютизира и лениновата квалификация за западните учени, че „на нито един професор по политическа икономия, способен да дава най-важни работи в областта на фактическите, специалните изследвания, не трябва да се вярва нито дума, щом заговори за общата теория на политическата икономия”.... Тези и други минуси на бива да се отминават. На главното в преподаването на политическа икономия (във ВИНС – Варна) бе изясняване на анатомията и физиологията на икономиката, очертаване на нейните (на науката) методологични, познавателни, прогностични, аналитични и практически функции.”³

³ Вж.: Ковачев, Здр. Фундамент на системата на икономическите знания. Сп. Известия на ИУ – Варна, кн. 1, 2011, с. 25-26.

Развитие на катедрата в периода след 1990 г.

От края на 1989 г. в нашата страна започна дълбока социално-икономическа промяна. Страната поема по нов курс в своето развитие – към демократизация и изграждането на пазарна икономика.

Социално-икономическите и политически промени след 1989 г. поставят нови изисквания към знанията и уменията на студентите, създават нова среда, която изисква адекватна теория, съответстваща на започващия преход към пазарна икономика. Икономическото образование трябва да отговори на новите потребности, а това изисква цялостно реформиране на преподаването на икономическата теория.

Първите стъпки към реформирането на обучението по икономическа теория в ИУ – Варна (ВИНС се преименува в ИУ през 1990 г.) започват през учебната 1990/1991 г. Отменя се изучаването на дисциплините ПИ на капитализма и ПИ на социализма и те са заменени с Обща икономическа теория (така във Варна се превежда понятието Economics). Приета е първата учебна програма по новата дисциплина. В катедрата е постигнато съгласие учебното съдържание на курса „Обща икономическа теория” да бъде съгласувано с утвърдените учебни курсове по теория на пазарната икономика в западните университети. През 1991 г. с решение на Академичния съвет катедра „Политическа икономия” е преименувана в катедра „Обща икономическа теория”.

Тези първи стъпки слагат началото на един продължителен, сложен и нелек процес на реформиране, който обхваща:

- ❖ разработване на нова учебна документация;
- ❖ промяна в учебното съдържание и неговото структуриране;
- ❖ подготовка на нови лекционни курсове и семинари;
- ❖ разработване и написване на новите учебници и учебни помагала;
- ❖ промяна на методиката на обучение и оценяване на знанията.

При липсата на собствена изследователска работа в полето на пазарната икономика и при едва започващите стъпки на преход към реалностите на пазарното стопанство, промяната в преподаването на икономическата теория на първо време не можеше да бъде друго освен трансфер на знания и опит от западните университети с него-

вото адаптиране към българските условия. Ето защо, съдържанието на общо методологично обновление на обучението и преподаването, поне на първия етап, бе пренасяне на модерното като учебно съдържание преподаване на икономическата теория в западните университети с опити за неговото адаптиране към съществуващата у нас среда.

За извършването на реформата на полето на икономическата теория в катедра „ОИТ” на ИУ – Варна важна роля играе помощта отвън. През лятото на 1991 г. в ИУ – Варна е организирана лятна школа по Икономикс за преподавателите от университета от страна на Университет Деллауер – САЩ. Преподавателите от ИУ – Варна, в т.ч. и преподавателите от катедрата слушат лекционни курсове по Въведение в Микро и Макроикономиката, Междинна Микроикономика, Публични финанси и др. и имат възможност да общуват с висококвалифицирани преподаватели като проф. Милър, проф. Корфорд и др.

През учебната 1991/ 1992 г. гост-професор към катедрата е американският професор Джеймс Ангресано. Той пристига в България по линия на българо-американската комисия за образователен обмен „Фулбрайт”. В рамките на цяла учебна година проф. Ангресано чете лекции по Микроикономика и Макроикономика пред студентите на ИУ – Варна. По собствено желание изнася паралелен курс по Микро и Макроикономика за преподавателите от университета, участва с написването на три глави глава в подготвения от катедрата нов учебник по „Обща икономическа теория”. Безспорно основно значение за извършването на промяната имат положените усилия за преквалификация на преподавателския състав на катедрата чрез самоподготовка. Важно място сред тези усилия заемат международните специализации, осъществени от някои членове на катедрата:

❖ През учебната 1990/1991 г. професор Якимова се преквалифицира в течение на една година в САЩ, към Университета на Оклахома.

❖ През 1993 г. проф. З. Младенова специализира 4 месеца по програма ТЕМПУС във Великобритания.

❖ Доц. Хр. Мавров с цел повишаване на професионалната си квалификация придобива магистърска степен по икономикс от Университета на Делтауер, САЩ, след проведено обучение към този университет през периода 1992-1994 г.

Обобщен резултат на този етап от работата по въвеждането на новото учебно съдържание в преподаването е публикуваният от катедрата през 1993 г. учебник по Обща икономическа теория. Въпреки че отделни преподаватели от катедрата са в състояние да разработят самостоятелно учебници по новата учебна дисциплина, при решаването на тази задача в катедрата се утвърждава колективното начало. В сформирания авторски колектив се включват всички хабилитирани преподаватели и преподаватели с научна степен от катедрата. Работата по новия учебник е съпътствана с много дискусии, обсъждания и проучвателна работа по широк кръг проблеми на методологията, теорията и преподаването. В крайна сметка през 1993 г. излиза от печат учебника „Обща икономическа теория”, който е един от първите български учебници за въвеждащия курс по Икономикс. Новият учебник е важна стъпка, символ на постигнатите от катедрата резултати в усвояване на новото учебно съдържание и отразява богатите традиции и опит на колектива в областта на учебно преподавателската работа.

През учебната 1995/1996 г. настъпват промени в учебния план и в съответствие с европейските образователни стандарти, преподаването на икономическа теория се обособява в две отделни дисциплини: Микроикономика и Макроикономика. В съответствие с промяната на учебния план още през 1996 г. катедрата подготвя ново допълнено и основно преработено издание на учебника по Обща икономическа теория вече в две части – част първа Микроикономика и част втора Макроикономика.

Следва да се отбележи, че понастоящем на студентите в ИУ – Варна се предлага петото издание на учебниците по Микро и Макроикономика на катедра „ОИТ” като всяко следващо издание е преработено, обогатено, допълнено и актуализирано в сравнение с предходното.

Заедно с Микро и Макроикономика като задължителна дисциплина във фундамента всички студенти от ИУ – Варна през 90-те

години изучават и дисциплината „Икономически теории” (новото наименование на дисциплината „История на икономическите учения”). В новите условия за развитие на висшето икономическо образование след началото на 90-те години, при отпадане на ред ограничения и едностранчиви тълкувания, катедрата осъзнава необходимостта от цялостно преосмисляне на курса по „Икономически теории”. Този процес отнема 10 години и намира отражение първо в лекциите. Новият учебник по „Икономически теории”, в който се съдържат новите виждания и оценки на преподавателите от катедрата относно школите на икономическата мисъл, се появява едва в края на периода: том 1 излиза през 1999 г., а том 2 – през 2001 г. Учебникът бързо намира признание и завоюва авторитет сред колежията и сред преподавателите от цялата страна.

С отпечатването на учебника по Икономически теории в края на ХХ – началото на ХХІ в., катедрата осигури всички преподавани от нея фундаментални дисциплини в ОКС „Бакалавър” с учебници и учебни помагала.

През 90-те години на ХХ в. връзките между трите основни катедри по икономическа теория – София, Варна и Свищов, са почти напълно прекъснати. Те се възстановяват в края на ХХ – началото на ХХІ век, когато са организирани от трите катедри ред научни конференции, семинари и т.н., посветени на реформата в преподаването. Те упражняват положително влияние върху хода на реформата на полето на икономическа теория в България в трите основни центъра на икономическото образование в страната.

Може да се обобщи, че в периода на 90-те години на ХХ в. академичният състав на катедра „ОИТ” осъществява огромна иновативна дейност в областта на учебната работа, усвоявайки преподаването на принципно нова система от теоретични знания. В края на 90-те години катедрата се утвърждава като авторитетна академична структура, която осигурява ефективна и интензивна преподавателска дейност в областта на преподаването на съвременната икономическа теория. Тя разполага със значителен потенциал от научно-преподавателски кадри, способни да предлагат качествен образователен продукт.

След 2000 г. постепенно се оформя сегашната структура на образователната и учебно-преподавателската дейност на катедрата. Тя непрекъснато се развива, усъвършенства и обогатява. Наред с фундаменталните дисциплини преподаватели от катедрата започват да четат и ред специализирани дисциплини. Възможности за това се откриват в резултат на установяването на добри връзки с определени катедри от ИУ – Варна, на първо място кат. „Финанси” и кат. „МИО”. Учебните дисциплини, които влизат в учебните планове на студентите, обучаващи се в специалности в изброените профилиращи катедри, са непосредствено свързани и произтичат от научно-изследователската работа на преподавателите от кат. „ОИТ”. По този начин продължава традицията на катедрата на установяването на тесни връзки между учебно-преподавателската и научноизследователската работа.

С въвеждането на магистърската степен на обучение (от учебната 1995/1996 г.) катедра „ОИТ”, макар че няма своя магистърска специалност, участва в обучението на студентите от различни магистърски програми. На първо място се четат лекции по Микро и Макроикономика, но също и ред специализирани икономически дисциплини.

В контекста на разгръщания се процес на интернационализация на висшето образование в Европа и света ИУ – Варна въвежда обучение на английски и руски език. Към настоящия момент в университета се води обучение на английски език в една бакалавърска (“International Business”) и две магистърски специалности. На руски език се води обучението на студентите от специалност „Международен туризъм”. Преподаватели от катедра „ОИТ” се включват активно в преподаването на дисциплини на английски език. С подобна отговорна задача се ангажират проф. З. Младенова, проф. И. Якимова, доц. К. Колев, гл. ас. В. Тодоров, гл. ас. Св. Михайлова. Преподаването на основните за катедрата дисциплини на руски език е поверено на доц. К. Господинов, който е защитил докторска дисертация в Москва.

През последните години отговорностите на катедра „ОИТ” в ръководството на магистърските програми в ИУ – Варна се увеличават

чувствително. Към настоящия момент доц. Хр. Мавров е административен отговорник на международната магистърска програма на ИУ – Варна съвместно с Нотингам Трент Юнивърсити, Великобритания, по специалност “International Business and Management”. Катедра „ОИТ” администрира втората международна магистърска програма по “International Business and Economics” – съвместно с Бизнес училището на Университета на Мумбай, Индия, а пряк ръководител на програмата от страна на катедрата е доц. К. Колев.

Добрата езикова подготовка на преподавателите от катедра „ОИТ” им дава възможност да участват активно в обучението на входящи студенти в ИУ – Варна по програма „Еразъм”. В тази дейност участват петима преподаватели от катедрата, а предлаганите от тях дисциплини на английски език са 8.

Академичния състав на катедра „ОИТ” се включва активно в международния академичен обмен като участва в преподавателска дейност в чужди университети. На първо място тук следва да се спомене проф. З. Младенова, която през учебната 1995/1996 г. чете лекции през зимния семестър пред американски студенти на Университета на Тексас в гр. Остин по дисциплината „Теория на прехода”. С иницирирането на програма „Еразъм” на ЕС се откриват нови възможности за преподавателска мобилност, от която преподавателите на кат. „ОИТ” се възползват в пълна степен. През периода след 1995 г. 6-ма преподаватели от катедрата са реализирали 25 преподавателски мобилности в американски и европейски университети.

Реформата на полето на преподаването на икономическа теория отваря вратите за промяна и на научните възгледи. Трансформацията в областта на научните изследвания е дълбока и драматична. Извършва се истинска „смяна на парадигмата” доколкото новата теоретична система е фундаментално различна от марксистката ПИ, която тя идва да смени. Все пак следва да се отбележи, че това е твърде специфична „смяна на парадигмата”. Спецификата ѝ се изразява в следното:

1) Това не е смяна на парадигмата в науката в смисъла на Т. Кун, т.е. „научна революция”, а е процес на изменение в областта на икономическата теория в един определен регион на света – бившите социалистически страни от ЦИЕ и ОНД.

От гледна точка философията на науката „смяната на парадигмата” е част от прогреса на знания, една от формите, в които се реализира този прогрес („скак”), проява на постъпателното възходящо развитие на икономическите идеи. Смяната на парадигмата в този смисъл говори за пробив, за обновление в особени мащаби и дълбочина, за нов етап в развитието на науката, разбирана като световен феномен. В случая не става въпрос за подобни процеси в световната икономическа наука. А за реформа и **замяна на една теоретична алтернатива с друга** по причини, лежащи извън сферата на самата икономическа теория.

2) Нейна причина не е прогресът в развитието на науката, достигнатата степен на научното знание в неразривна връзка с променящата се икономическа действителност (в същия този регион на света), а смяната на икономическата система, промените в обективния икономически свят в един определен район на планетата.

3) Процесът започна от преподаването, а не от науката. И се развива в посока от преподаването към науката.

Всичко това дава основание изразът „смяна на парадигмата” на полето на икономическата теория в бившите социалистически страни, именно поради своя твърде специфичен характер, да се поставя в кавички.

Както бе отбелязано по-горе, разработването на новите учебни дисциплини по Микроикономика, Макроикономика и ред други, се превърна за университетските преподаватели в процес на обучение в новата теоретична парадигма, вратата, през която те започнаха да навлизат в нови научни територии.

През 90-те години на XX в. положителна роля за навлизането в новата теоретична парадигма изиграва участието на преподаватели от катедрата в международни изследователски проекти. Четирима преподаватели от катедрата: проф. З. Младенова, проф. И. Якимова, доц. В. Гаргов и доц. К. Колев участват през този период в 7 международни научни проекти.

Участието в международни научни проекти на преподаватели от катедрата се допълва от международни научни специализации в западни страни, някои осъществени в периода преди 1990 г.

Важен фактор за развитието на научноизследователската дейност на катедра „ОИТ” се оказва личната мотивация в контекста на индивидуалното академично развитие и израстване. Макар че Законът за научните степени и звания е променен едва през 2011 г., и според стария, и според новият закон основен фактор за кариерно развитие е научноизследователската и публикационна дейност. Това стимулира преподавателите от катедрата към активна научна работа. Осъществяват се първи хабилитации. През периода 1990 – 2017 г. 7 преподаватели от катедрата се хабилитират с научното звание „доцент”, а по-късно трима от тях и с научното звание (днес академична длъжност) „професор”. Във връзка с това са написани и публикувани хабилитационни трудове.

През първото десетилетие на ХХ в. от катедрата е защитена втора докторска дисертация: през 2005 г. от проф. И. Якимова на тема „Пазарен универсализъм и пазарно разнообразие”.

Научните трудове, свързани както с първата, така и с втората хабилитация стават обект на сериозни и задълбочени обсъждания в катедрата. Монографии, дисертации и др. научни трудове се обсъждат критично, компетентно и добронамерено. Установява се традиция, при обсъждането на втора докторска дисертация или монографичен труд за заемането на академичната длъжност „професор”, във вътрешнокатедрените обсъждания да се канят представители от другите две основни катедри: кат. „Икономикс” на УНСС и кат. „ОТИ” на СА „Д. Ценов” в гр. Свищов. Стремещт е да се приобщи към обсъждането най-изявените специалисти по даден проблем от страната и да се следват национални стандарти при кариерното развитие и израстване.

От началото на новия век научните интереси се преориентират към участие във вътрешния конкурс за научни проекти на ИУ – Варна по целева бюджетна субсидия. Статистическата справка показва, че за периода 2000 – 2017 г. академичният състав на катедрата е реализирал успешно 5 колективни проекта и 6 индивидуални (разработване на емпирични части на докторски дисертации) по вътрешния конкурс за научни проекти на ИУ – Варна.

В контекста на изложената дотук активна научноизследователска работа на преподавателите от катедра „ОИТ” се очертават на-

учните области и проблеми, към които в новите условия след 1990 г. катедрата се специализира и към които гравитира основната част от научните интереси. За катедра „ОИТ” това са:

- Икономическа теория и методология
- Глобализация на икономиката, ТНК и ПЧИ, внос на ПЧИ в България;
- Сравнителни икономически системи
- Несъвършена конкуренция и информационна икономика
- Основни макроикономически зависимости: инфлация и безработица
- Държавен бюджет и фискална политика
- Платежен баланс
- Финансова стабилност и макроикономическа политика
- Доходи и потребление
- Пазар на труда
- Неравенство
- Институционална икономика.

Преподаватели от катедрата участват активно в национални и международни научни конференции. Те са редовен участник и в организирания от трите катедри срещи на икономистите-теоретици, които се възраждат от началото на новия век. Катедра „ОИТ” също става организатор и инициатор на научни конференции. Без да бъде изчерпателна, бих искала да посоча три научни прояви, организирани от катедрата и превърнали се в научни прояви с национално значение.

През 2005 г. катедрата организира научна конференция на тема „Икономическата теория в края на ХХ – началото на ХХІ век”, която събра за участие представители на колегията на икономистите-теоретици от много университети в България. Специално следва да се отбележи, наред с традиционно добрите връзки с катедрите от УНСС и СА „Д. Ценов” гр. Свищов, основни наши партньори в научните инициативи, доброто сътрудничество с колеги от ИИИ при БАН, които се превърнаха в активни участници в тази, както и в последващите научни прояви, организирани от катедрата.

През 2007 г. и във връзка със 70-те годишнина на катедрата, катедрата организира научна конференция „Политическата иконо-

мия – минало или бъдеще на икономическата теория?”. С тази проява за първи път в България след 1990 г. на преден план бе изваден въпросът за политическата икономия. Повод за гордост на катедрата е, че тъкмо тя постави началото в България на една дискусия по въпроса за политическата икономия в съвременните условия, която продължава и до ден днешен.

През 2016 г. като отзвук на събития, случващи се в световен мащаб, катедра „ОИТ” организира кръгла маса на тема „Критиката към неокласическия икономикс в светлината на последната глобална криза”. Както и в други подобни случаи, научната проява предизвика голям интерес и широко участие на преподаватели от цялата страна.

Може да се заключи, че с организираните от катедрата през последните 10-15 години научни прояви тя заема ясно изразена ниша в научните изследвания в страната с ориентацията си към теоретико-методологични проблеми на самата икономическа теория и предизвикателствата, пред които тя се изправя на настоящия етап.

През периода 1991-2016 г. публикуваните научни разработки в катедрата са 322, от които 12 монографии, 33 научни студии, 101 научни статии, 116 научни доклада и 60 други научни трудове. 103 от тях са от участия в научни конференции (национални и международни), а 32 или 10% са на английски език. През последните години членовете на катедрата се ориентират към публикации в авторитетни реферирани и индексирани научни издания в страната и чужбина.

Научноизследователската дейност на катедра „ОИТ” през последния етап от развитието на катедрата е високо ценена, а компетенциите и квалификацията на преподавателите се ползват с признание и авторитет. През периода 1990-2011 г. като членове на Специализирания научен съвет по икономическа теория и МИО при ВАК са участвали: проф. Здр. Ковачев, проф. Вл. Владимиров, проф. З. Младенова, проф. И. Якимова. След приемането на ЗРАСРБ представители на катедрата участват като членове на научни журита в конкурси за придобиването на ОНС „доктор” или за заемането на академични длъжности в много университети на България.

Друго признание за авторитета на преподавателите от катедрата и тяхната научна дейност е участието на проф. З. Младенова в дейността на Фонд „Научни изследвания”, гр. София. Професор Младенова е член на Постоянната комисия по обществени и хуманитарни науки на ФНИ през периода 2013 – 2016 г. През 2017 г. проф. Младенова бе избрана за член на Акредитационния съвет на НАОА.

Представители на катедрата членуват в национални и международна научни организации, участват като членове или като външни рецензенти на национални и международни периодични издания. Доц. Мавров е зам. гл. редактор на сп. Известия на ИУ – Варна.

Катедрата чрез свои представители участва в работата на Общото събрание на ИУ - Варна, на АС, Факултетни съвети, различни комисии и се ползва неизменно с подкрепата на академичното ръководство.

През последните 6 - 7 години науката в ИУ – Варна се развива в нови организационни форми. Ето защо през 2014 г. група преподаватели от катедрата, в съответствие с общността на своите научни интереси, създадоха **Изследователски център по глобализация и ПЧИ**. Ръководител на Центъра е проф. З. Младенова. Центърът е звено за извършване на теоретични и приложни научни изследвания и образователна дейност в областта на световната икономика, международните икономически отношения, преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) и дейността на ТНК в националната и световната икономика. Понастоящем центърът изпълнява проект по вътрешния конкурс за научни проекти на ИУ – Варна на тема „Вносът на ПЧИ и реиндустриализацията на българската икономика (на примера на вноса на ПЧИ от ФРГ и Франция)”, който има срок на изпълнение до 2018 г.

Успешно се развива и докторантурата към катедрата. През периода 2000-2017 година по докторската програма “Политическа икономия (Обща икономическа теория)” са обучавани общо 18 докторанти, като успешно са защитили дисертации 9 докторанти.

Заклучение

В своята 80-годишна история катедра „ОИТ” преминава заедно с университета през превратностите на времето. Преживява големи социално икономически сътресения, свързани с драматичните изменения в социално-икономическите и политическите реалности в страната. Но независимо от това как са се променяли условията, катедрата остава вярна на академичните принципи като неизменно поддържа учебно-преподавателската работа на високо равнище, органично интегрира учебната с научноизследователската дейност, ориентира научните изследвания към актуални и значими проблеми, стреми се да интегрира дейността на катедрата в европейското и световното образователно и изследователско пространство.

Днешното поколение икономисти в катедрата оценява високо постиженията на своите предшественици, за нас те са източник на гордост и вдъхновение. Отбелязвайки своята 80-та годишнина, катедрата продължава своите образователни и научни традиции като важна част от структурата на ИУ – Варна и престижно средище на икономическата наука и образование в България.

За контакти:

проф. д-р Зоя Младенова, ИУ – Варна,
zoia_mladenova@ue-varna.bg